

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Με τὴν ἔκδοση τοῦ Δελτίου ἐκπληρώνεται ἓνας ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τοῦ ἰδρυτικοῦ Κανονισμοῦ τοῦ Κέντρου Ἑρεύνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Πραγματοποιεῖται ἐπίσης ὁ στόχος τῶν ἐρευνητῶν τοῦ Κέντρου νὰ ἀποτυπώνουν σὲ περιοδικὸ τοῦ Κέντρου τὸν προβληματισμὸ καὶ τὴ συνθετικὴ δημιουργία τους, πράγμα τὸ ὁποῖο γίνεται ἤδη στὰ ἄλλα ἐρευνητικὰ κέντρα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ φυσιογνωμία τοῦ περιοδικοῦ ἐνὸς ἐρευνητικοῦ κέντρου προσδιορίζεται κατὰ κύριο λόγον ἀπὸ τὸ ἐρευνητικὸ ἀντικείμενο τοῦ κέντρου καὶ τὸν προγραμματισμὸ του. Στὰ πλαίσια αὐτὰ θὰ κινηθεῖ καὶ τὸ περιοδικὸ τοῦ Κέντρου μετὰ τὴ φιλοδοξία νὰ καλύψει desiderata τῆς σύγχρονης ἐρευνας ἀπὸ τὸν προβληματισμὸ σὲ ζητήματα μεθοδολογίας μέχρι τὴν ἱστορικὴ σύνθεση.

Ὁ πρῶτος τόμος τοῦ περιοδικοῦ ἀφιερώνεται στὴ μνήμη τοῦ Ἑλευθερίου Πρεβελάκη, ποὺ ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ στὶς 11 Ἰουλίου τοῦ 1991. Ὁ Ἑλευθέριος Πρεβελάκης υπῆρξε ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους Ἕλληνες ἱστορικοὺς τῆς γενιᾶς του. Κατὰ τὸ διάστημα 1962-1980 διετέλεσε Διευθυντὴς τοῦ Κέντρου, στὴ συνέχεια δὲ ἐργάσθηκε σ' αὐτὸ ὡς ἐπιστημονικὸς συνεργάτης μέχρι τὴν παραμονὴ τοῦ θανάτου του. Σὲ ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ δημιουργία τοῦ Πρεβελάκη συνεδέθη μετὰ τὸ Κέντρο, τὸ ὁποῖο ὠργάνωσε ὡς κέντρο τεκμηριώσεως. Εἰς αὐτὸν ὀφείλονται ὁ προσανατολισμὸς τοῦ Κέντρου στὴν ἐρευνα τῶν πηγῶν τοῦ 19ου καὶ τοῦ 20ου αἰῶνα, ἡ συγκρότηση τῆς εἰδικῆς βιβλιοθήκης του καὶ τοῦ ἀρχείου μικροταινιῶν, ἡ ὀργάνωση τοῦ προγράμματος τῆς θεματικῆς ἱστορικῆς βιβλιογραφίας τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ, καὶ τῶν ἐκδοτικῶν προγραμμάτων τοῦ Κέντρου. Ἡ μαθητεία ὅλων μας κοντὰ του υπῆρξε ἄσκηση στὴ μέθοδο, στὴ συνέπεια, στὸν ἐπιστημονικὸ διάλογο. Ὁ νηφάλιος λόγος του ἔδωσε τὸ στίγμα γιὰ τὴν καλλιέργεια πνεύματος συνεργασίας στὸ Κέντρο.

Στὸν ἀφιερωματικὸ αὐτὸ τόμο τοῦ περιοδικοῦ συμμετέχουν μελέτες τοὺς οἱ Γιώργος Ἀλισανδράτος, Ἑλένη Γαρδίκι Κατσιαδάκη, Κατερίνα Γαρδίκι, Ἑλισάβετ Κοντογιώργη, Χρῆστος Λοῦκος, Πέτρος Μάτσης, Ἑλένη Μπελιᾶ, Μάρω Πρεβελάκη, Γιώργος Πρεβελάκης, Σωτῆρης Ριζᾶς, Εὐθύμιος Σουλολγιάννης, Δημήτρης Σοφιανός, Μαρία Σπηλιωτοπούλου, Ἀριστείδης Στεργέλλης καὶ Μενέλαος Τουρτόγλου. Ἡ συμβολὴ τῆς Ἑρευνήτριας τοῦ Κέντρου Κάλιας Καλλιατάκη Μερτικοπούλου μετὰ θέμα "Τὸ λόγιον Ἡράκλειον 1850-



1880" ὑπερέβη τὰ ὅρια ἑνὸς ἄρθρου· ἀποτελεῖ γιὰ τὸ ἀντικείμενο ποὺ πραγματεύεται μονογραφία καὶ θὰ δημοσιευθεῖ αὐτοτελῶς στὴ σειρὰ δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν.

Οἱ δημοσιευόμενες μελέτες καλύπτουν ὅλο τὸ φάσμα τῶν σκοπῶν καὶ τοῦ ἐρευνητικοῦ προγραμματισμοῦ τοῦ Κέντρου: ἐκτείνονται χρονικὰ στὸ 19ο καὶ τὸν 20ὸ αἰῶνα, εἰς αὐτὲς δὲ ἐκπροσωπεῖται ὁ προβληματισμὸς στὴν ἱστορικὴ μεθοδολογία, ἡ ἀξιοποίηση τῶν πηγῶν, ἡ βιβλιογραφία, ἡ σύνθεση. Εἰδικώτερα ὁ τόμος ἀνοίγει καὶ κλείνει μὲ δύο μελέτες ἀναφερόμενες σὲ προγράμματα τοῦ Κέντρου. Καὶ οἱ δύο παραπέμπουν στὸν Ἑλευθέριο Πρεβελάκη. Ἡ πρώτη ἔχει τὴ σφραγίδα τοῦ προγραμματισμοῦ ὑποδομῆς ποὺ ἐκεῖνος καθιέρωσε στὸ Κέντρο. Ἡ δεύτερη ἔχει προκύψει ἀπὸ τὸ πρόγραμμα Βιβλιογραφίας, τὸ ὁποῖο εἶχε ὀργανώσει ὁ ἴδιος καὶ εἶχε καταρτίσει τὸν Κανονισμό του.

Στὴν πρώτη περίπτωση ἡ Ἑλένη Γαρδῖκα Κατσιαδάκη ἀναπτύσσει τὸν προβληματισμὸ της γιὰ τὸ σχεδιασμὸ προγράμματος Νεοελληνικῆς Προσωπογραφίας μὲ τὴ χρήση καὶ τὶς ἐφαρμογὲς τῆς σύγχρονης τεχνολογίας καὶ ὑποβάλλει σχετικὴ πρόταση. Ἡ προσέγγιση γίνεται εἰδικώτερα προκειμένου γιὰ τὴν Ἑλτανησιακὴ Προσωπογραφία, ἡ κατάρτιση τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ νέο πιλοτικὸ πρόγραμμα τοῦ Κέντρου, τὸ ὁποῖο φιλοδοξεῖ νὰ καλύψει τὸ κενὸ ποὺ ὑπάρχει στὴν ἐλληνικὴ πραγματικότητα στὸν τομέα τῆς προσωπογραφίας.

Στὴ δεύτερη περίπτωση ὁ Πέτρος Μάτσας παρουσιάζει τὸν κατάλογο τῶν περιοδικῶν τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κέντρου. Ἡ μελέτη ἐντάσσεται στὸ βασικὸ πρόγραμμα ὑποδομῆς τοῦ Κέντρου "Ἱστορικὴ Βιβλιογραφία τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ", παρέχει δὲ τὸ στίγμα τῆς μεθοδολογίας ποὺ ἐφαρμόζεται στὸ πρόγραμμα αὐτό. Στὸν ἴδιο τομέα τῆς Βιβλιογραφίας ἐντάσσεται καὶ ἡ μελέτη τοῦ Δημήτρη Σοφιανοῦ ὁ ὁποῖος παρουσιάζει ἀναλυτικὰ ἀβιβλιογράφητα μόνοφυλλα τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνα.

Οἱ ὑπόλοιπες μελέτες δημοσιεύονται στὸ περιοδικὸ κατὰ τὴν χρονολογικὴ σειρὰ τῆς περιόδου στὴν ὁποία ἐμπίπτει τὸ ἀντικείμενό τους:

Τὰ ἀντικείμενα τῶν μελετῶν τῆς Κατερίνας Γαρδῖκα καὶ τοῦ Μενελάου Τουρτόγλου ἀνάγονται στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα. Καὶ στὶς δύο ἀξιοποιοῦνται πηγὲς τῆς περιόδου αὐτῆς. Στὴν πρώτη ἡ Κατερίνα Γαρδῖκα ἐπισημαίνει ὠρισμένες ὑποθέσεις καὶ ἱστορικὰ καὶ τεχνικὰ προβλήματα ποὺ θέτει τὸ ὕλικὸ τεσσάρων μικρῶν κωδίκων συλλογῆς φόρων καὶ δανείων στὴν Καρὺταινα στὸ διάστημα 1817-1821 ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς οἰκογενείας Δεληγιάννη, καὶ ἀναλύει τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους τὰ ἀντιμετωπίζει. Στὴ μελέτη τοῦ Μενελάου Τουρτόγλου ἀναλύονται βασικὰ νομοθετήματα τῆς Κυβερνήσεως Καποδίστρια, ἀναγκαῖα γιὰ τὴν κάλυψη νομοθετικῶν κενῶν στὸν τομέα τῆς δικαιοσύνης, συγχρόνως δὲ παρουσιάζεται τὸ ἐπίπεδο τῶν ἀπονεμόντων δικαιосύνη κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτή.

Οἱ μελέτες τοῦ Ἀριστείδη Στεργέλλη καὶ τῆς Ἑλένης Μπελιᾶ ὁμαδο-

ποιούνται υπό τὸ ἀντικείμενο παιδεία. Ἐντάσσονται μὲν στὸν εὐρύτερο σκοπὸ τοῦ Κέντρου, ἀλλ' ἀπηχοῦν κυρίως τὰ ἐρευνητικὰ ἐνδιαφέροντα τῶν συντακτῶν τους. Στὴ μελέτη τοῦ Ἀριστείδη Στεργέλλη ἐκτίθενται οἱ δραστηριότητες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὴν ἐκπαίδευση στὰ πλαίσια τῆς δράσεως συλλογικῶν φορέων τῆς ἐποχῆς γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀλυστρώτου ἑλληνισμοῦ. Ἡ Ἑλένη Μπελιᾶ παρακολουθεῖ τὴν πορεία τῆς λειτουργίας τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων Φιλιππουπόλεως (1875-1906) συνεξετάζοντας τὴ διάσταση ποὺ εἶχε λάβει ἡ ἐκπαίδευση ὡς μέσον γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση ἐθνικῶν ἀνταγωνισμῶν καὶ ὡς παράγων ἀλυστρωτικῆς πολιτικῆς.

Ἡ ἐρευνα καὶ μελέτη τῆς περιόδου ποὺ συμπίπτει μὲ τὸ Β' παγκόσμιο πόλεμο καὶ τῆς περιόδου ποὺ τὴν ἀκολούθησε ἀποτελεῖ οὐσιαστικὸ μέρος τοῦ προγραμματισμοῦ τοῦ Κέντρου ἀπὸ τὸν Πρεβελάκη. Ὁ προγραμματισμὸς αὐτὸς ἀποτυπώνεται στὴ συγκρότηση ἐξειδικευμένης βιβλιοθήκης καὶ ἀρχαιολογικῆς μονάδας, στὸν καταρτισμὸ βιβλιογραφίας, στὴν ἐκπόνηση σχετικῶν ἐρευνητικῶν προγραμμάτων. Στὰ πλαίσια τοῦ ἐρευνητικοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου τοῦ Κέντρου, ἀλλὰ καὶ τῶν προσωπικῶν ἐνδιαφερόντων τῶν συντακτῶν τους, ἐντάσσονται οἱ μελέτες τοῦ Χρήστου Λούκου, τοῦ Σωτήρη Ριζᾶ, τοῦ Εὐθυμίου Σουλογιάννη καὶ τῆς Μαρίας Σπηλιωτοπούλου.

Με ἀντικείμενο τοὺς θανάτους ἀπὸ πείνα στὴ Σύρου κατὰ τὴν Ἰταλικὴ Κατοχή (1941-1944) ὁ Χρήστος Λούκος ἀναζητᾷ τὰ αἶτια ποὺ προκάλεσαν τὸ φαινόμενο, καὶ ἀνιχνεύει τίς σχετικὲς κοινωνικὲς ἀντιδράσεις καὶ συμπεριφορὲς τῶν δύο κοινοτήτων: τῆς καθολικῆς καὶ τῆς ὀρθόδοξης.

Ἡ μελέτη τοῦ Σωτήρη Ριζᾶ βασίζεται σὲ ἀρχαιολογικὸ ὕλικό τοῦ Foreign Office, τὸ ὁποῖο ἀπόκειται σὲ μικροταινίες στὸ Κέντρο. Εἰς αὐτὴν ἐξετάζονται οἱ παράγοντες οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν στὴ διαμόρφωση τῆς βρετανικῆς πολιτικῆς στὸ Κυπριακὸ κατὰ τὸ διάστημα 1940 - 1946.

Ὁ Εὐθύμιος Σουλογιάννης ἐξετάζει τὴ δραστηριότητα τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων δημοκρατικῶν τῆς Αἰγύπτου τὸ 1945 στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς δημοκρατίας στὸ ἑλληνικὸ κράτος. Ἡ μελέτη συνδέεται καὶ μὲ τὴν ἱστορία τοῦ ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ, ἀντικείμενο ποὺ ἀπασχολεῖ συστηματικὰ τὸ συντάκτη της.

Ἡ Μαρία Σπηλιωτοπούλου παρουσιάζει δύο ἡμερολόγια τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, 1947-1948. Ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῆς προσωπικῆς μαρτυρίας τῶν συντακτῶν τῶν ἡμερολογίων προκύπτει ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο βιώνουν τὸν ἐμφύλιο δύο ἄνθρωποι ποὺ βρέθηκαν σὲ ἀντίθετα στρατόπεδα, τρόπος ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀνιχνεύεται ἡ ἄλλη διάσταση τῆς ἱστορικῆς μαρτυρίας.

Ἡ μελέτη τοῦ Γιώργου Πρεβελάκη ἐντάσσεται στὸν τομέα Γεωγραφία. Εἰς αὐτὴν παρακολουθεῖται τὸ φαινόμενο τῶν διασπορῶν ὡς γεωγραφικὸ σύστημα. Ἐξετάζεται ἡ ἐξέλιξη καὶ ὁ ρόλος τους στὸ σύγχρονο ἐνοποιούμενο κό-

σμο, ιδιαιτέρως δὲ ἐπισημαίνονται τὰ ζητήματα στὰ ὅποια καλεῖται νὰ ἀνταποκριθεῖ ἡ σύγχρονη ἐλληνικὴ διασπορά.

Τέλος πρέπει νὰ γίνει εἰδικὴ μνεία στὴ συγκυρία ὅτι στὸν τόμο δημοσιεύονται μελέτες πὺν παρέχουν στοιχεῖα πὺν συγκροτοῦν τὴν προσωπικότητα τῶν δύο ἀνδρῶν οἱ ὅποιοι προσδιώρισαν τὴ φυσιογνωμία τοῦ Κέντρου: τοῦ Κωνσταντίνου Ἀμάντου καὶ τοῦ Ἐλευθερίου Πρεβελάκη. Στὴν ἐμπνευση τοῦ Ἀμάντου ὀφείλεται ἡ ἰδρυση τοῦ Κέντρου· ὁ Πρεβελάκης τὸ ὠργάνωσε καὶ ἔθεσε τίς βάσεις τοῦ ἐρευνητικοῦ προσανατολισμοῦ του. Στὴν πρώτη περίπτωση ἡ Ἐλισάβετ Κοντογιώργη ἀναλύει τὸν προβληματισμὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ἀμάντου γιὰ τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τῆς ἐλληνικῆς ὑπαίθρου κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Μεσοπολέμου, συνεξετάζοντας τὰ κίνητρα τῆς ἱστοριογραφικῆς του παραγωγῆς καθὼς καὶ τὸ ἰδεολογικὸ της ὑπόβαθρο. Στὴ δεύτερη περίπτωση ἐντάσσονται οἱ βιοματικές μαρτυρίες τοῦ Γιώργου Ἀλισανδράτου καὶ τῆς Μάρως Πρεβελάκη γιὰ τὸ Λευτέρη καὶ τὴ Λιλὴ Πρεβελάκη. Ὁ Γιώργος Ἀλισανδράτος παρουσιάζει τὸν Πρεβελάκη ὅπως τὸν ἔζησε στὴ φιλικὴ συντροφιά πὺν ἔκαναν τὰ τρία ζεύγη Λευτέρης καὶ Λιλῆ Πρεβελάκη, Κώστας καὶ Ξένη Μανιαδάκη, Γιώργος καὶ Τασία Ἀλισανδράτου. Ἡ Μάρω Πρεβελάκη καταθέτει τὴ βιοματική της μαρτυρία γιὰ τὸν Πρεβελάκη ὅπως τὸν ἔζησε μέσα ἀπὸ τὴν τρυφερὴ σχέση πὺν εἶχαν, ἀφού ὁ Λευτέρης καὶ ἡ Λιλὴ τὴν ἐνοιωθαν κόρη τους καὶ ἐκείνη τοὺς ἐνοιωθε γονεῖς. Ἐντάσσεται ἐπίσης ἡ προσπάθεια τοῦ Χρήστου Λούκου νὰ ἀπογραφῇ τὸν Ἐλευθέριο Πρεβελάκη μὲ ἀφετηρία στοιχεῖα ἀπὸ τὸ προσωπικὸ του ἀρχεῖο, τὸ ὁποῖο ἐδῶρισε στὸ Κέντρο ἡ Λιλὴ Πρεβελάκη μαζί μὲ τὴ βιβλιοθήκη του.

Εὐχὴ μας εἶναι νὰ εἶναι καλοτάξιδο τὸ περιοδικὸ καὶ νὰ ταξιδεύουμε μαζί του “μὲ λογισμὸ καὶ μ’ ὄνειρο”.

Ἀθήνα, 24 Ἰουνίου 1998

Έλένη Μπελιᾶ